

VĒROTĀJS
UN
SABIEDRĪBA

VĒROTĀJS
UN
SABIEDRĪBA

FENOMENOLOĢISKI RISINĀJUMI

LU Akadēmiskais apgāds

UDK 1(082)

Ve 667

Grāmata apspriesta LU Filozofijas vēstures un Praktiskās filozofijas katedru kopīgā sēdē 2007. gada 30. aprīlī. Nolemts rekomendēt zinātnisko rakstu krājumu publicēšanai un ieteikt kā mācību literatūru studentiem.

Grāmata sagatavota LU pētnieciskā projekta “Vērotājs un sabiedrība Baltijas reģiona kontekstā” ietvaros. Projekta vadītāji: *Dr. habil. phil.* profesore **Maija Kūle**, *Dr. habil. phil.* profesore **Māra Rubene**.

Krājumu sastādījusi: **Māra Rubene**, *Dr. habil. phil.*

Redkolēģija:

Andžela Alesa Bello, *Dr. phil.*, Laterāna Pontifikālās Universitātes Romā profesore

Maija Kūle, *Dr. habil. phil.*, Latvijas Universitātes profesore

Rihards Kūlis, *Dr. phil.*, Latvijas Universitātes profesors

Māra Rubene, *Dr. habil. phil.*, Latvijas Universitātes profesore

Andris Rubenis, *Dr. phil.*, Latvijas Universitātes profesors

Igors Šuvajevs, *Dr. phil.*, Latvijas Universitātes profesors

Ruta Marija Vabalaite, *Dr. phil.*, Viļņas Pedagoģiskā institūta profesore

Zinātniskie recenzenti:

Ella Buceniece, *Dr. phil.*, Latvijas Universitātes asociētā profesore

Solveiga Krūmiņa-Koņkova, *Dr. phil.*, Latvijas Universitātes docente

Jānis Taurenis, *Dr. phil.*, Latvijas Universitātes asociētais profesors

Literārie redaktori: **Māra Kiope** latviešu valodā un **Imants Mežaraups** angļu valodā

Korektore **Māra Grīnfelde**

Makets un vāka dizains: **Arnīs Čakstiņš**

Vāka noformējumā izmantota **Māra Kūļa** grafika

© Latvijas Universitāte, 2008

© Andžela Alesa Bello, Ella Buceniece, Raivis Bičevskis, Elga Freiberga, Linda Gediņa, Ivars Ijabs, Ineta Kivle, Maija Kūle, Rihards Kūlis, Ieva Lapinska, Ivars Neiders, Lāsma Pirktiņa, Māra Rubene, Artis Svece, Igors Šuvajevs, Rūta Marija Vabalaite, Velga Vēvere, Rinalds Zembahs, Ansis Zunde, 2008

■■■■■■■■ **Saturs**

Priekšvārds	6
I. VĒROJUMA EPISTEMOLOĢISKIE, ESTĒTISKIE UN SOCIĀLIE VĒRSUMI	11
Maija Kūle	
Sociālā fenomenoloģija: ko spēj un ko nespēj vērojums?	13
The Concept of Contemplation and its Meaning for the Social Phenomenology	20
Igors Šuvajevs	
Daži vērojumi par vērojumu	22
Einige Beobachtungen über die Beobachtung	27
Rinalds Zembahs	
Koeksistences fenomenoloģija: sociālā lauka pieredze Huserla un Merlo-Pontī filosofijā	28
Phenomenology of Coexistence: Husserl and Merleau-Ponty on Experiencing the Social Field	35
Māra Rubene	
Parādību vērojums: starp kopizjūtu un “nedarbīgo kopienu”	39
Observation of phenomena: Between the Common Sense and “Cooperative society”	54
Elga Freiberga	
Vērojums, afektīvā pieredze un interpretācija: fenomenoloģisks ieskats par mākslas darbu	59
Contemplation, affective experience and interpretation: the Phenomenological insight into a Work of Art	68
Ineta Kivle	
Skaņa fenomenoloģiskā skatījumā	73
Sound in a Phenomenological Approach	86

Ineta Kivle

■■■■■■■■ Skaņas fenomenoloģiskā skatījumā

Skaņas fenomenoloģija, pievēršoties skaņas fenomenam, skata skaņas tvērumu apziņā, cilvēka spēju pārdzīvot skaņu. Fenomenoloģiski skaidrota skaņa ir pārdzīvojumā esoša skaņa, šeit un tagad notiekošs skaņas pieredzējums apziņas plūsmā.

Izteikumi: "Es dzirdu skaņu .. es klausos mūziku .. es nevaru aizmirst dzirdētos vārdus .. negaidīta skaņa pārtrauc ieilgušo klusumu" utml. ir fenomenoloģiski izteikumi tāpēc, ka izsaka tiešu skaņas tvērumu, skaņas notikumu, raksturo jēgpilnu skaņu, kas noteiktā brīdī kaut ko nozīmē cilvēkam. Skaņas jēga veidojas cilvēkā, kur kopā savijas skaņas skanējums ar tās uztveri, pārdzīvojumu un intenci.

Fenomenoloģiju interesē, kā apziņā konstituējas skaņas jēga, kas ir pamatā skaņas tvēruma iespējamībai un skaņu jēgmainībai. Fenomenoloģija sāk ar nepastarpināto skaņas pieredzējumu.

Atšķirībā no fenomenoloģijas, dabaszinātnes skata skaņu kā fizikālu parādību, analizē gaisa svārstību plūsmu, ko poētiski var nosaukt par "dzirdamu gaisu". Fiziku interesē šis "dzirdamais gaiss" pats par sevi, un skaņa te ir zinātniskās izpētes objekts. Fenomenoloģiskā analīze nesākas ar objektīvās pasaules skaidrojumu, bet ar nepastarpinātu fenomena pārdzīvojumu. Arī psiholoģijas empīriskā pieeja ir nošķirama no fenomenoloģiskās analīzes.

Varētu teikt, ka skaņas fenomena analīzi aizsāk E. Huserls, 1913. gadā publicētajā darbā "Iekšējās laikapziņas fenomenoloģija", un arī citi viņa darbi padziļina skaņas fenomenoloģiskā skatījuma iespējas.

Fenomenoloģisks skatījums izaug no E. Huserla filosofijas uzstādījuma – atgriezties pie pašam lietām un pie tā, kā apziņā tveram lietas, tās nemainot. Lietā kā fenomēns ir viss, kas konstituējas apziņā – mākslas darbs, dzeja, materiāls priekšmets, skaņa, ideja, notikums. Apziņā tvert skaņu, to nemainot, nozīmē atļaut uztvertajai skaņai saglabāt pašai savu dotību.

Fenomenoloģiju tās izveidošanās sākumā interesē apziņas darbība, izziņas iespējas un īpašas filosofiskas metodes izstrāde. Edmunds Huserls soli pa solim izskaitļo aprioras apziņas intencionālās struktūras, kurās notiek pasaules un lietu konstituēšanās, šajā gadījumā skaņas tvēruma. Divpusējā saikne, kas veidojas starp lietu un tās tvēruma spēju, iekļaujas vēlāk izstrādātajās iekšējās laikapziņas, jēgas konstituēšanās, intersubjektivitātes, redukcijas, dzīves pasaules u.c. analīzēs.

un intencionāls objekts, kas satur sev piemītošu iekšējo laiku un vērstību, 3) skaņa apliecinās skanējumā, tiešā tvērumā; 4) skaņas izpēte iekļaujas apziņas intencionālās plūsmas analīzēs, kura pamato lietu un pasaules konstituēšanos; 5) pieredzējumā esošās skaņas ir kopā ar citām apziņā tvertām lietām, tā konstituējot ne tikai skaņu kā izolētu objektu, bet gan kādu noteiktu aktuālu, šeit un tagad manī esošu pasauli kā jēgveidojošu kopumu. Šī skaņu pasaule nav dota, bet vienmēr konstituējas no jauna, iezīmējot nemitīgi atvērtus un mainīgus horizontus; 6) skaņai tāpat kā mūzikai un jebkuram citam fenomenam piemīt noteikts priekšmetiskums un dotības, kur priekšmetiskums var būt arī ideāls; 7) skaņas fenomenoloģija ir cieši saistīta ar mūziku, jo skaņu organizācijā un intencionalitātē veidojas mūzika; 8) skaņa, tāpat kā pasaule, ir jēgpilna, ir notikums cilvēka pārdzīvojumu plūsmā, kurā pārdzīvojumā esošās lietas un pasaule atceļ skaidru dalījumu starp subjektu un objektu, un lieta un pasaule vienmēr ir subjektā (apziņas un ķermeņa vienībā) tvertā lieta un pasaule.

To, ka skaņa patiešām eksistē, mēs varam apliecināt tikai tad, ja skaņa ir notikums apziņā, mēs to uztveram, dzirdam, redzam un vērojam. Ar to netiek noliegta tādas skaņas eksistence, ko mēs vēl neesam uztvēruši. E. Huserls raksta: "Cilvēks vienmēr izturas citādi, viņam vienmēr ir kāda cita aktuālā appasaule, cits dzīvo un aplēpto iepriekšdotību lauks, taču viņš ir tas pats ne tikai kā miesiskais, bet arī kā garīgais tips, viņam ir savas empīriskās iezīmes, un kā garīgais tips viņš ir saprotama vienība."¹⁷ Tāpat arī E. Huserla fenomenoloģija saka, ka ikviena fenomena tvērums apziņā ir ne tikai apliecinājums šā fenomena dotībai, bet tas visupirms ir cilvēka apliecinājums. "Dzīvojot kā personai nozīmē statīt sevi pašu kā subjektu, atrasties un stāties apzinātās attiecībās ar savu "appasauli."¹⁸

Attiecībās Es un pasaule, Es un mans ķermenis, Es un Citais veidojas jēga. Mēs pasauli uztveram ne tikai apziņā, bet arī ar ķermeni, miesu. Cilvēks ir miesas un dvēseles vienība, apziņa un ķermenis kopā. Ja cilvēks būtu tikai miesa, ķermenis, bez spējas apzināties telpiskumu un laiku, viņam būtu liegta uztvēruma spēja. Cilvēkam apriori piemītošās laikapziņas dēļ ir iespējama laikobjekta konstituēšanās.

Fenomenoloģiski skaidrota skaņa nav kāda pasauluzskata sastāvdaļa, jo pasauluzskatā mēs sakārtojam jēgas, interpretējam pasauli un veidojam saturisku ainu. Fenomenoloģija ir prasība atturēties no pārsteidzīgiem pasaules skaidrojumiem un turēties pie apziņas analīzes. Apziņā nepastarpināti uztverta un saturēta skaņa nepaliek simbola veidā, tā nav skaņas ideja, refleksija par skaņu. Skaņa mums vienmēr ir zināma, pieredzē un pārdzīvojumā esoša skaņa.

Sound in a Phenomenological Approach

Summary

Phenomenology looks on sound as given in experience. There are the basic standpoints in the realm of what develops the phenomenology of sound: givenness of sound; sound as meaningful phenomena, sound as a timeobject, sound and the constitution of a meaningful world. The grasping of sounding phenomena illuminates structures of intentional and inner time consciousness. The core of the phenomenology of sound is postulated by Edmund Husserl, but it also develops on the bases of philosophies of Martin Heidegger and Maurice Merleau-Ponty, Roman Ingarden. Their philosophies are a remarkable contribution in the phenomenology of audible phenomena. A reconsidering of such concepts as phenomena, body, lifeworld, melody, intersubjectivity etc. develops a special philosophical branch – the phenomenology of sound and music.

Keywords: sound, timeobject, meaning, inner time, constitution, phenomenology of sound.

Vēres

- ¹ Husserl E. "Fenomenoloģijas ideja" // Husserl E. *Fenomenoloģija* – Rīga, FSI, 2002, 49. lpp.
- ² Turpat, 23. lpp.
- ³ Husserl E. "Iekšējās laikapziņas fenomenoloģija" // Husserl E. *Fenomenoloģija* – Rīga, FSI, 2002, 168. lpp.
- ⁴ Turpat, 167. lpp.
- ⁵ Turpat, 169. lpp.
- ⁶ Husserl E. "Garīgās pasaules konstitūēšana" // Husserl E. *Fenomenoloģija* – Rīga, FSI, 2002, 123. lpp.
- ⁷ Turpat, 73. lpp.
- ⁸ Turpat, 142. lpp.
- ⁹ Husserl E. "Mūsdienu Eiropas zinātņu krīze un transcendentālā fenomenoloģija" // Husserl E. *Fenomenoloģija* – Rīga, FSI, 2002, 369. lpp.
- ¹⁰ Turpat, 401. lpp.
- ¹¹ Minēšu nozīmīgus pētījumus skaņas un mūzikas fenomenoloģijā: 1) Clifton T. *Music as Heard: A Study in Applied Phenomenology*. – Yale University Press, 1983. 2) Smith J. *The Experiencing of Musical Sound. Prelude to a Phenomenology of Music*. – New York, Gordon & Breach, 1979. 3) Ferrara L. *Philosophy and the Analysis of Music: Bridges to Musical Sound, Form, and Reference*. – USA, Greenwood Press, 2005. 4) Ihde D. *Listening and Voice. A Phenomenology of Sound*. – Athens, Ohio University Press, 1976. u.c.
- ¹² Лосев А. "Музыка как предмет логики" // Лосев А. *Самое само* – Москва, ЭКСМО-ПРЕСС, 1999, С. 721